

Patrycja Hyodo-Malewska

<https://doi.org/10.26881/pwe.2020.49.13>

ORCID: 0000-0001-7628-5434

Akademia Ignatianum w Krakowie

patrycjahyodo@interia.pl

Recenzja książki Marzeny Błasiak-Tytuły *Mowa dzieci dwujęzycznych. Norma i zaburzenia*, Wydawnictwo Naukowe UP, Kraków 2019, ss. 292, ISBN 978-83-8084-289-2

W czasach globalizacji międzynarodowe ruchy migracyjne stają się powszechniejsze, skutkując licznymi kontaktami językowymi – języka ojczystego z językami społecznościowymi. Dla badaczy (przede wszystkim lingwistów, glottodydaktyków i logopedów) szczególnie interesującym zjawiskiem jest dwujęzyczność i specyficzny rozwój mowy dziecka. Temat bilingwizmu jest szeroko rozwinięty i nieustannie pogłębiany zwłaszcza przez zachodnich badaczy. W Polsce wzrasta zainteresowanie tym zjawiskiem i dzięki wybitnym badaczom, m.in. Władysławowi Mioduncce, Jagodzie Cieszyńskiej, Robertowi Dębskiemu i Ewie Lipińskiej, literatura jest wzbogacana nowymi opracowaniami dotyczącymi kontaktów języka polskiego z innymi językami i spotkań kultury polskiej z kulturami świata. W nurcie tych badań umiejscowić należy nową ważną książkę Marzeny Błasiak-Tytuły.

Autorka – neurologopeda, lektor języka polskiego jako obcego oraz językoznawca – posiada szerokie kompetencje do podejmowania tematu zjawiska bilingwizmu/multilingwizmu. W swojej dotychczasowej działalności naukowej systematycznie publikowała prace poświęcone dwujęzyczności polsko-angielskiej. Zwieńczeniem jej badań i teoretycznych rozważań w zakresie tej problematyki jest monografia wydana w formie e-booka *Mowa dzieci dwujęzycznych. Norma i zaburzenia*. We wstępie autorka podkreśliła inspirację działalnością badawczą swojej kierownik Katedry Logopedii i Zaburzeń Rozwoju – prof. Jagody Cieszyńskiej, która od lat podejmuje tematy związane z wielojęzycznością, wielokulturowością i tożsamością osób multilingwalnych.

Książka *Mowa dzieci dwujęzycznych. Norma i zaburzenia* składa się z sześciu rozdziałów, w których podejmowane są następujące tematy: dwujęzyczność, rozwój mowy dziecka dwujęzycznego, zaburzenia rozwoju i dwujęzyczność, diagnoza logopedyczna dziecka dwujęzycznego, rozwój neurotypowy oraz rozwój zaburzony. W pierwszym rozdziale autorka w sposób bardzo przejrzysty przedstawiła zagadnienia terminologiczne, m.in.: dwujęzyczne dziecko, dwujęzyczność dziecięca, dwujęzyczność symultaniczna, sekwencyjna, klasyczna i pierwszego pokolenia, podając w nawiasach konkretne przykłady, które uprzystępniają czytelnikowi odbiór danej definicji, np. „*Dziecko wielojęzyczne z kolei to dziecko małżeństwa mieszanego/partnerów posługujących się różnymi językami, oboje rodzice są migrantami pochodzącymi z różnych krajów (np. rodzina mieszkająca w Wielkiej Brytanii, ojciec jest Polakiem, matka – Węgierką)*” (s. 22). Autorka krytycznie odniosła się do panującego stereotypu przedstawiającego dwujęzyczność jako jednoznaczny

dar, dający ogólną przewagę dzieciom multilingwalnym nad jednojęzycznymi, przywołując liczne badania naukowe dotyczące np. braku wpływu dwujęzyczności na umiejętność rozwiązywania zadań matematycznych (Białystok 2001), dwujęzyczności jako przyczyny opóźnień rozwojowych (Petitto, Kovelman 2003). Autorka zestawiała negatywne, pozytywne, np. szybszy rozwój świadomości metalingwistycznej (Ben-Zeev 1977), umiejętność kategoryzowania ze względu na zmieniającą się regułę (Białystok, Martin 2004), jak i neutralne konsekwencje dwujęzyczności, a także podkreśliła potrzebę indywidualnego podejścia do dziecka oraz ważną rolę terapeutów, których praca stymulacyjna wpływa na funkcjonowanie mózgu i rozwój jednostki.

W drugim rozdziale Błasiak-Tytuła wskazała, że: „Język jest systemem, którego poznanie, opanowanie umożliwia dzieciom dostęp do społecznego świata komunikacji międzyludzkiej, określa ich tożsamość kulturową oraz pozwala identyfikować się z określoną grupą etniczną” (s. 32). W celu usystematyzowania niezbędnych informacji na temat złożonego procesu przyswajania języka autorka przedstawiła chronologicznie uporządkowane „kamienie milowe”, podział systemów językowych wraz z oczekiwanymi normami oraz wyjaśnienia zjawisk zachodzących w rozwoju mowy. Wszystkie te procesy rozwojowe zostały oparte na ściśle określonej sekwencji ewolucji, czyli naśladowaniu – rozumieniu – samodzielnym mówieniu (Tomasello 2002), niezależnie od tego, czy dziecko nabywało jeden lub więcej języków: „Akwizycja dwóch systemów językowych jest procesem, który w obu językach przebiega u dzieci według takich samych faz rozwojowych i w tym samym czasie. Biorąc pod uwagę etapy rozwoju mowy, dziecko wychowujące się w sytuacji dwujęzyczności (wielojęzyczności) rozwija mowę w taki sam sposób, jak dziecko jednojęzyczne” (s. 35). Autorka nawiązała w tym rozdziale do kolejnego mitu związanego z nauką drugiego języka, jakim jest zjawisko tzw. **chlonięcia** języka jak gąbka. Odniosła się w swoim uzasadnieniu do wielu badań dotyczących dwujęzyczności sekwencyjnych, które wykazują pewne pozytywne aspekty przyspieszające nabywanie drugiego języka, jak i trudności oraz wpływy jednego języka na drugi (zwane interferencjami). Szczegółowy opis każdego z systemów językowych (fonetyczno-fonologicznego, leksykalno-składniowego, morfosyntaktycznego) dostarcza czytelnikowi skondensowanej wiedzy językoznawczej, która dzięki przypisom wyjaśniającym, prostym definicjom i przykładom jest przystępna oraz zrozumiała. Niewątpliwym atutem są zamieszczone tabele, przedstawiające m.in. wszystkie głoski normatywnie artykułowane w danym wieku dziecka, a także wyjaśnienie zjawiska *code-mixing*, które wciąż budzi wiele wątpliwości badaczy.

W trzecim rozdziale poruszone zostały kwestie związane z zaburzeniami komunikacyjnymi, o których można mówić w przypadku, gdy „deficyty występują w obu przyswajanych językach” (s. 75). Błasiak-Tytuła wyczerpująco przedstawiła zagadnienie alalii (trudności i kwestie związane z diagnozą różnicową, m.in. alalią a autyzmem, alalią a dysleksją) oraz autyzmu, podając przykłady z osobistej praktyki zawodowej. Przydatnym elementem tej części jest zbiór objawów wraz z konkretnymi miesiącami, w których obserwacja danych deficytów językowych może umożliwić szybką interwencję terapeutyczną.

Autorka poświęciła pierwszy podrozdział okresowi przedwerbalnemu, tzw. ciszy, negując często przytaczaną teorię dotyczącą tego zjawiska jako normatywnego w rozwoju mowy dziecka dwujęzycznego. Przywołując krótkie studium przypadku czteroletniej dziewczynki reprezentującej typ dwujęzyczności pierwszego pokolenia, która stała się ofiarą przekonania o prawidłowości utrzymującego się okresu ciszy i nie została odpowiednio zdiagnozowana mimo zaburzenia, jakie u niej występowało (mutyzm), Błasiak-Tytuła zwraca szczególną uwagę na ostrożność i rzetelność diagnostyczną specjalistów.

Czwarty rozdział jest szczególnie ważny dla logopedów praktyków, gdyż autorka opracowała wzór postępowania diagnostycznego w przypadku dzieci dwujęzycznych, który uwzględnia badanie kompetencji obu języków. Wspomniany model został dokładnie opisany, dzięki czemu jest możliwy do odtworzenia przez specjalistów, którzy odwołując się do tego opracowania (wzbogaconego przykładami i fotografiami), mogą zminimalizować prawdopodobieństwo złej interpretacji umiejętności bilingwalnych pacjentów i ich błędnej diagnozy. Autorka wyszczególniła wiedzę na temat uwarunkowań lingwistycznych, społecznych i biologicznych jako niezbędną do przeprowadzenia wspomnianego modelu procesu diagnostycznego dziecka dwujęzycznego, który w skrócie składa się z trzech etapów: diagnozy rozwoju komunikacji – diagnozy rozwoju języków – diagnozy użycia języków. W podrozdziale dotyczącym narzędzi diagnostycznych i zadań eksperymentalnych autorka szczegółowo opisała następujące elementy procedury badawczej: badanie ręczności (dominacji stronnej), próby niewerbalne, próby werbalne, dialog, nazywanie (w tym kategoryzacje) oraz opowiadanie.

Piąty rozdział książki odnosi się do rozwoju neurotypowego, w którego obszarze autorka przeprowadziła wnikliwe badania. Niektóre zaskakujące wnioski (takie jak: słabsze wyniki wybranych umiejętności językowych i komunikacyjnych w obu językach u dzieci reprezentujących typ dwujęzyczności klasycznej/symultanicznej w porównaniu z dziećmi o dwujęzyczności sekwencyjnej lub częstsze zjawisko mieszania kodów wśród dzieci klasycznie dwujęzycznych), które nie potwierdzają dotychczasowych doniesień i schematów w zakresie zagadnienia dwujęzyczności, skłaniają do przemyśleń i zachęcają do podjęcia kolejnych działań eksploracyjnych to zjawisko przez zainteresowanych badaczy oraz terapeutów.

Ostatni rozdział został poświęcony dzieciom z alalią i autyzmem w praktycznym ujęciu terapeutycznym. Autorka przedstawiła wiele przykładów swoich działań/ćwiczeń za pomocą kolorowych fotografii, np. kartki z dziennika wydarzeń (fotografie i podpisy w języku polskim i angielskim), czytanie metodą symultaniczno-sekwencyjną (obrazki przedmiotów i czynności oraz rozsypanka sylabowa), odwzorowanie rysunków ludzkiej twarzy, ćwiczenia umiejętności odpowiedzi na pytania na podstawie obrazków, układanie i podpisywanie historyjek obrazkowych, zeszyty terapeutyczne prowadzone zarówno w języku polskim, jak i angielskim. Niewątpliwym atutem tej części książki są studia przypadków dzieci dwujęzycznych, uwzględniające w opisie ich biografie językowe, proces terapeutyczny, zmiany kompetencji językowych w czasie oraz efekty uzyskane po dłuższym trwaniu pomocy.

W swojej publikacji Marzena Błasiak-Tytuła w usystematyzowany sposób przedstawiła najważniejsze wnioski zaobserwowane podczas jej wieloletnich badań prowadzonych w Wielkiej Brytanii, m.in.: brak jednoznacznej przewagi strategii przyswajania języków (symultanicznej/sekwencyjnej), możliwość osiągnięcia dwujęzyczności zrównoważonej mimo rodziców Polaków mówiących do dzieci za granicą tylko po polsku oraz podobny sposób kształtowania się języków u dzieci dwujęzycznych jak u ich jednojęzycznych rówieśników. Zakończenie książki w postaci dziesięciu najważniejszych wniosków pozytywnie wpływa na ogólny odbiór obszernej monografii, systematyzując całą wiedzę. Przemyślane, logiczne uporządkowanie książki – od części teoretycznej do empirycznej – pozwala czytelnikowi na stopniowe rozumienie zjawisk osadzonych w konkretnej społeczności. Książka jest przeznaczona dla osób posiadających podstawową wiedzę z językoznawstwa (szczególnie z zakresu systemu fonetyczno-fonologicznego, leksykalno-semantycznego i morfosyntaktycznego). Stanowi niezbędne kompendium wiedzy dla logopedów pracujących z dziećmi dwujęzycznymi, w szczególności o typie bilingwizmu polsko-angielskiego, jak również studentów logopedii zainteresowanych działalnością zawodową w wielojęzycznym i wielokulturowym środowisku lub ją planujących. W literaturze polskojęzycznej brakuje monografii dotyczących różnych kontaktów językowych – publikacja ta może stanowić pewną inspirację lub wzór do tworzenia nowych opracowań dotyczących dwujęzyczności polsko-obcych.

Literatura

- Ben-Zeev S. (1977), *The influence of bilingualism on cognitive strategy and cognitive development*, „Child Development”, 48.
- Bialystok E. (2001), *Bilingualism in development: Language, literacy, and cognition*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Bialystok E., Martin M. (2004), *Attention and inhibition in bilingual children: Evidence from the dimensional change card sort task*. „Developmental Science”, 7.
- Petitto L.A., Kovelman I. (2003), *The bilingual paradox: How signing-speaking bilingual children help us to resolve bilingual issues and teach us about the brain's mechanisms underlying all language acquisition*, „Learning Languages”, 8(3).
- Tomasello M. (2002), *Kulturowe źródła ludzkiego poznania*. Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy.